

litaire dreiging geweest wanneer men een discussie begint over waardering van die verschillen, over sturing en opvoeding, over inhoudelijke prioriteiten?

Cultuur en kunst zijn ongelijk, zijn ook ongelijk gespreid en hebben een ongelijke werking. En dat dit normaal is, behoort tot het eenheidsdenken dat alle media als 'message' meedragen? In het heersende ideologisch klimaat maakt men zich veel minder zorgen over de ongelijkmatige verdeling van veel minder complexe goederen zoals geld, wooncomfort, of vakantie. Vandaag wordt toch alles als 'diversiteit' beschreven, ook de sociale ongelijkheid.

Wat is er dan mis met uitspraken van Perceval dat Het Toneelhuis er niet voor iedereen is, dat er inhoudelijke criteria moeten worden gehanteerd, dat er voor bepaalde cultuurproducten een zekere voorkennis, een referentiekader, vereist is?

4 Laten we er dus van uitgaan dat elke artistieke productie een sociaal-artistiek project is, zich richt op een bepaalde doelgroep die het

Het democratisch deficit in de cultuurspreiding is dus niet dat er niet meer Marokkaanse mensen of dokwerkers in het Toneelhuis zitten, maar wel dat hun specifieke symbolische orde en imaginaire wereld niet artistiek worden bewerkt.

Ik hoop op een kunstkritiek die zich niet alleen richt op de sector, op een interne logica, op de artistieke productie alleen, maar die in staat is de artistieke productie in de samenleving te duiden.

referentiekader van het werk kan delen, functioneert in een bepaalde symbolische orde die toch telkens weer een sociale basis heeft. Er ontstaat een maatschappelijk netwerk van artistieke producties, critici, media, publiek die een samenhang vertonen, en zich tot 'sector' institutionaliseren, de 'professie' afbakenen en dus noodzakelijkerwijze ook uitsluiten. Die particuliere vormgeving van het artistieke in het algemeen of de theatersector in het bijzonder wil men liefst toedekken onder de sluier van een gedecontextualiseerde universaliteit. Men doet alsof de specifieke vorm die een bepaalde maatschappelijke activiteit aanneemt 'natuurlijk' is, voor iedereen geldt. Dat gaat dan zowel in de richting van 'een artistieke productie voor alle Vlamingen' als in de richting van een zelfreferentiële artistieke activiteit (een

voorstelling over een voorstelling over een voorstelling...). In Vlaanderen, een staat in opbouw, waarin het negentiende-eeuwse natieconcept nog richtinggevend is, wordt dan gezocht naar een standaard, door de middenklasse uitgeselecteerd, die dan in een cultuurspreidend beleid algemeen bindend kan zijn. En dat systeem werkt niet (meer).

We leven in een multiculturele samenleving, met sterke sociaal-culturele verschillen. Dat wil heel wat meer zeggen dan een multi-etnische samenleving, of een samenleving met verschillende nationaliteiten. Het gaat immers ook om subculturen, levensstijlen, leeftijdsgroepen, scholingsverschillen, territoriale verschillen en vooral ook over veel mengvormen. En meer dan vroeger worden die verschillen geaccentueerd, omdat de post-fordistische, flexibele markt zich juist ontwikkelt op die mogelijke vormen van 'distinctie'. Zo werkt ze niet alleen sociale ongelijkheid in de hand maar ook culturele differentiatie en segmentatie.

In de uitbouw van de welvaartstaat gingen men uit van een eengemaakt idee van het goede leven en wat daar materieel voor nodig was. Dat

model werd in een sociale programmatie ontwikkeld. Vandaag verschilt het dagelijks leven van de mensen en biedt de samenleving geen model dat voor iedereen wenselijk en bereikbaar is. Elkeen maakt deel uit van een bijzonder levensproject en de cultuurconsumptie maakt deel uit van die zoektocht naar 'distinctie'. En cultuur dient in de eerste plaats als een zingende referentiekader voor het dagelijks leven. Maar om samen te leven is een gedeelde cultuur noodzakelijk. Multicultuur wijst op het pluralisme in een samenleving. Radicale cultuurverschillen kunnen alleen in afzondering in stand blijven. Waar mensen in de praktijk moeten interageren is gedeelde cultuur noodzakelijk. En dat gebeurt in precieze omstandigheden waar mensen met verschillende cultuur ruimtes of sociale praktijken delen. De context, de plaats,

de plek is daarom veel belangrijker geworden in de werking van een symbolische interactie en de noodzakelijke opbouw van een gemeenschappelijkheid. Sociaal-artistieke projecten richten zich op kunstproductie in context. Ze refereren aan een symbolische of imaginaire orde specifiek aan een bepaalde ervaringswereld.

5 Maar waarom heet dat niet gewoon sociaal-cultureel werk? Dat heeft toch van oudsher artistieke middelen in de gereedschapskist zitten? Laten we hetzelfde dus nog eens van een andere kant bekijken. De sector die het sterkst onder druk komt te staan van die segmentering/fragmentering en de crisis van de algemene referentiekaders is de educatieve sector, het onderwijs, het sociaal-cultureel werk. Zij worden immers geacht inclusie te bewerken, mensen te begeleiden, te socialiseren in een cultureel patroon. Elke educatie is een proces waarbij de begeleider min of meer weet wat het eindproduct is, wat het uiteindelijke beoogde effect is. Elke educatie werkt met geschoolden en minder geschoolden, met geciviliseerden en minder geciviliseerden, met zij die weten en zij die (nog) niet weten.

In een samenleving met een veelheid aan waardepatronen, aan wereldbeelden, aan geloofsovertuigingen, kortom in een plurale samenleving is dat educatief werk uiterst moeilijk. Het kan alleen in context gebeuren, in nauwe samenwerking met de 'doelgroep': de leerdoelen moeten steeds meer uitgewerkt worden samen met de cursisten.

En in die context van crisis, van vervaging van precieze en gemeenschappelijke einddoelen, wordt het proces steeds belangrijker. Het eindproduct is niet van tevoren bepaald, het wordt samen gemaakt. In die context van multiple wereldbeelden, zingingsystemen, kortom in die multiculturele context wordt hybridisatie, 'métissage' uiterst belangrijk in het zoeken naar een gemeenschappelijkheid. Die gemeenschappelijkheid steunt steeds minder op traditie, samenleven steunt steeds minder op integratie in het model van de ander. Het maatschappelijk project moet dus worden geconstrueerd in de interactie, in het proces. En het is precies in dat creatieve moment, dat moment van vormgeving van elementen van een nieuwe symbolische orde, dat de artistieke creatie van belang wordt. Daarom wordt steeds meer een beroep gedaan op artistieke inbreng in sociaal-educatieve projecten.

Vanuit de kant van de educatieve sector wordt dan de middel-doel-discussie gevoerd. Is